

"Політичні конфлікти та злочинність"

Медицький І.Б.
асистент кафедри
кримінального права і процесу
Юридичного інституту
Прикарпатського університету
ім.В.Стефаника

Питання про співвідношення (взаємозв'язок, взаємовплив) політичних відносин та злочинності і навпаки є надзвичайно складним. І хоча це питання теоретично і практично являє великий інтерес, слід сказати, що проблема "політика і злочинність" є самостійною і майже не дослідженою. Це пояснюється передусім пануванням понад 70 років у колишньому СРСР ідеології, за якої феномен злочинності пов'язувався виключно із капіталістичним способом життя, на противагу соціалістичному. І лише з утворенням незалежних держав на терені Союзу, інтереси вчених-кримінологів, які мали перед собою численні приклади боротьби за владу, її завоювання і утримання, почали торкатись проблеми взаємного впливу політичних відносин та злочинності (Шакун В.І. "Суспільство і злочинність", Кудрявцев В.Н. "Преступность: иллюзии и реальность").

Історія людства наводить достатньо яскравих і переконливих прикладів тісного співіснування політичного режиму в країні та злочинності, їх взаємовпливу. Варто лише згадати фашистський режим у Німеччині, який проіснував понад десятиліття та завдав міжнародному співтовариству величезного лиха. Події Другої Світової війни, яка була розв'язана через політичні амбіції верхівки гітлерівської Німеччини, їх маніакальне прагнення здобути "вкрай необхідний" життєвий простір для "арійської нації" запам'ятались нам масовими знищеннями військовополонених та цивільного населення у концентраційних таборах, завданням тортур, проведенням незаконних дослідів над людьми. Вироком Нюрнберзького процесу керівники Німеччини були засуджені як військові злочинці, було визнано злочинним як сам фашистський режим, так і організації, що діяли протягом часу його

існування (СС, СД тощо). В наш час Гаазьким трибуналом розглядається справа про звинувачення колишнього Президента Югославії Слободана Мілошевича у скоєнні злочинів проти людства під час його керування країною. Пам'ятною є тогочасна національна ворожнеча, що призвела до масштабних людських, економічних та інших втрат. До тяжких наслідків могло привести активне протистояння політичних сил у Грузії, яке вилилось у масові безпорядки в столиці, коли б президент цієї країни не подав у відставку. Схожих прикладів можна навести ще чимало.

Політичні відносини визначають, без перебільшення, життя суспільства, функціонування всіх його систем, сутність держави, напрямок діяльності її інститутів, становище особистості в суспільстві та державі, їх взаємодію чи відторгнення. Не можна обійти увагою питання про вплив різноманітних політичних ситуацій та конфліктів на злочинність, адже злочинність (і злочинці) реагують на коливання у політиці, що визначають клімат у державі і суспільстві та полегшують, чи, навпаки, перешкоджають злочинній діяльності різного типу злочинців та злочинних груп. Найбільш гостро злочинність реагує на політичні ситуації, пов'язані із боротьбою за владу різноманітних політичних груп із офіційною владою чи, навпаки, із намаганнями офіційної влади припинити діяльність опозиційних їй партій, рухів тощо.

Лише за наявності влади з'являється можливість розпоряджатися матеріальними багатствами, державними ресурсами, а головне – керувати людьми. І не завжди боротьба за політичну владу у державі відбувається у цивілізованих рамках. Нерідко посад із владними повноваженнями прагнуть особи із сумнівним, а інколи і із кримінальним минулим, а досягши цих посад вони роблять усе можливе, щоб утримувати в своїх руках владу якомога довше, використовуючи при цьому і протиправні способи. Політична злочинність “верхів” і тих, хто безпосередньо виконує їх накази, нерозривно пов'язана з суто кримінальною злочинністю.

На щастя, в Україні не спостерігається таких політичних конфліктів, які тісно б межували із злочинністю, як у деяких бувших наших сусідів по

соціалістичному табору. Яскравим прикладом тісного взаємопроникаючого зв'язку політичних процесів та злочинності у конкретному регіоні можуть виступати колишні кавказькі республіки – Чечня, Дагестан та ін. Саме в результаті воєнного конфлікту у Чечні (в основі якого на перших етапах ще лежала ідея боротьби за незалежність), який уже триває майже 10 років, уся територія Північного Кавказу, особливо Дагестану та Інгушетії, (частково Північної Осетії) перетворена у "зону злочинності", де процвітають найрізноманітніші види злочинів. Досить великого поширення на території колишнього СРСР набули випадки використання "фальшивих чеченських авізо", внаслідок чого із кредитних установ викачувались гігантські суми, на території Чечні без сліду зникали викрадені в інших республіках автомобілі, дорога техніка, предмети старовини, і в зворотньому порядку до цих же республік текли якісно виготовлені фальшиві гроші. Цей регіон став масштабним ринком зброї, що впливає на криміногенну ситуацію не тільки в Росії, але і всьому пострадянському просторі. Надзвичайна поширеність зброї серед населення являється додатковим фактором збільшення кількості тяжких злочинів: бандитизму, тероризму, вбивств, захоплення людей та інш.

Назадоволені амбіції політичних лідерів, які використовували при цьому важке економічне становище, стали тією причиною, на основі якої у міжнаціональній конфронтації в 90-х роках ХХ ст. опинилося майже все населення Вірменії, Азербайджану, Молдавії, Литви, Латвії, Естонії. Етнічні протиріччя проявились у вигляді протиправного "витіснення" населення нетитульної національності, в кримінальній міграції, у фактах рабства, у злочинних групах, організованих за етнічною ознакою, у спеціалізації та професіоналізації етнічних злочинних угруповань. При загостренні міжнаціональних відносин, поєднаних із озброєними конфліктами, спостерігається загибель багатьох людей, глум над жінками, пограбування осель, інші злочинні прояви. В певних випадках масові вбивства на національному підґрунті можна кваліфікувати як геноцид (згадаймо події в Сумгаїті, Фергані, Цхинвалі, де вірмени, турки месхетинці, азербайджанці,

осетини знищувались свідомо, цілеспрямовано, разом з жінками і дітьми). Заслуговує уваги і те, що в таких випадках підвищується латентність злочинів, оскільки їх реєстрація носить вибірковий характер – увага зосереджується в основному на більш тяжких злочинах.

Політичні конфлікти, які зумовлюють злочинність існують і в нашій країні, до них слід віднести передусім протиріччя між гілками влади, особливо законодавчою і виконавчою. Представники опозиції своїми діями свідомо чи несвідомо самі стимулюють злочинність, з якою потім закликають боротися. Ще досі зберігається активне протистояння між центральними органами державної влади та владними органами Автономної республіки Крим, які, прагнучи певних політичних дивідендів, намагаються від них дистанціюватись і не помічають, що таке протистояння ні до чого корисного не приведе. Масла у вогонь підливають і деякі високопоставлені російські урядовці, постійно наголошуючи на тому, що Автономна республіка Крим є здавна територією Росії, що Севастополь – це російське місто та інш.

Викликає особливе занепокоєння ситуація, що утворилась навколо українського острова Коса Тузла, і яка є не чим іншим, як територіальними претензіями нашого північного сусіда, зазіханнями Росії на суверенітет і зовнішню недоторканість України. При цьому російськими чиновниками у своїх зверненнях не заперечується можливість розв'язання збройного конфлікту, в самій Росії активно поширюються думки про перевагу власних інтересів над збереженням добросусідських відносин.

Після розвалу колишнього СРСР з'явилися ситуації, поява яких раніше в умовах панування комуністичної ідеології була просто неможливою. Зовсім недавно і в Україні ледве не було переступлено кордон злочинності на релігійному підґрунті у зв'язку із непримиренними позиціями прибічників різних церковних конфесій (наприклад, Української Греко-Католицької церкви та Української Православної церкви), які не зупинялись навіть перед застосуванням насильства. При чому навряд чи можливо відшукати таку ще більш фанатично непримиренну силу, ніж релігійні переконання.

Політичні конфлікти і нестабільність (включаючи міжнаціональні на політичному підґрунті) дозволяють злочинним елементам практично безкарно вчиняти злочини у сфері економіки. Політична нестабільність, зміна влади чи очікування такої зміни негативно впливають на економічні відносини, функціонування господарського механізму і на все, що з цим пов'язано, в першу чергу, на рівень життя та матеріальне забезпечення людей та їх правову і соціальну захищеність. Звичайно економічне безсилля держави оцінюється як слабкість політичної влади, нездатної налагодити економічну політику і тим самим забезпечити потреби населення. Прорахунки в економічній політиці владних структур зміцнюють політичні позиції тих, хто прагне здобути владу. Останні нерідко намагаються погіршити і без того важке становище населення і країни в цілому.

Важке економічне становище стимулює і вчинення звичайних корисливих злочинів посадовими особами та особами, що утримують політичну владу. Це якраз не ті злочини, які політичні діячі скоюють заради влади, заради її здобуття чи збереження, не з політичних мотивів, а завдяки тому, що отримані ними владні повноваження дають можливість безкарно збагачуватись за їх допомогою. Народні обранці не завжди дотримуються відповідних законів, що чітко окреслюють коло їх обов'язків. Наведемо тільки один приклад. Відповідно до ст.3 Закону України "Про статус народного депутата" народний депутат не має права займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності. Однак з цією заборонаю мало хто рахується; багато хто з народних депутатів займаються підприємництвом, мають свої фірми чи беруть участь у акціонерних товариствах різного типу, порушуючи тим самим закон. Безвладдя у цій сфері заохочує злочини, які приносять величезні прибутки.

Політична ситуація може загострюватись та викликати порушення законодавства і злочини в зв'язку із такими явищами, як страйки, мітинги тощо, особливо тоді, коли вони проходять під політичними лозунгами та містять політичні вимоги. Варто лише згадати події 9 березня 2001 року, коли під час

демонстрації у Києві внаслідок зіткнення представників опозиційних сил із працівниками правоохоронних органів постраждало чимало людей, як мітингуючих, так і працівників правоохоронних органів, проти значної частини затриманих були порушені кримінальні справи. Те що трапилась, однак, зовсім не завадило згодом депутатам-опозиціонерам заявити, що вина у всьому повністю повинна бути покладена на сили правопорядку.

Зміна політичної ситуації пов'язана нерідко із зміною правової оцінки тих чи інших діянь, навіть полярною: дії, що раніше кваліфікувалися як злочинні чи отримують більш "м'яку" оцінку, чи навіть вважаються незлочинними.

В цілому можна стверджувати, що на соціально-політичний стан у державі впливає ряд моментів, а саме:

- ✓ суттєві розбіжності у політичних інтересах різних груп населення, яким чином вони вирішуються (загострення протиріч між особливо багатими та малозабезпеченими прошарками в суспільстві може виражатися і у формі масових безпорядків, і вимагательства майна, і підпалів особняків);

- ✓ функціонування політичних партій та рухів у певному регіоні, їх взаємодія між собою;

- ✓ яким чином владні структури забезпечують задоволення різних за своєю полярністю політичних інтересів;

- ✓ порядок формування владних структур (чи не буває при цьому порушень виборчих прав громадян);

- ✓ відносини між центральними органами державної влади і органами місцевого самоврядування, а також відносини із державними органами автономних утворень держави;

В подальших теоретичних дослідженнях варто зосередити увагу на політичних детермінантах окремих видів злочинності (передусім економічної, організованої), а також на виробленні конкретних пропозицій відносно ефективної їх профілактики. На практиці ж теоретичні напрацювання повинні бути внесені до численних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, положення яких забезпечували б "прозорі" вибори депутатів Рад усіх

рівнів (при умові зібрання максимально повної і достовірної інформації відносно кандидатів), чітко окреслювали повноваження та межі компетенції органів місцевого самоврядування і державних органів існуючих автономних утворень з метою зменшення випадків зловживання високими посадовими особами своїми повноваженнями, визначали засади взаємовідносин між ними та центральними органами державної влади, цивілізовану процедуру проведення різноманітних акцій опозиційно налаштованих груп та партій тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпец И.И. Преступность: иллюзии и реальность. – М., Издательство "Российское право", 1992.
2. Кудрявцев В.Н. Стратегии борьбы с преступностью. – М., ЮРИСТЪ, 2003.
3. Кримінологія. Особлива частина // Під ред. І.М.Даньшина. – Харків, "Право", 1999.
4. Курс кримінології. Загальна частина // За заг. ред. О.М.Джужи. – К. "Юрінком Інтер", 2001р.
5. Криминология / Под ред. В.Н.Кудрявцева, В.Е.Эминова. – М.: Юрист, 1995.
6. Шакун В.І. Суспільство і злочинність. – К., "Атіка", 2003.